

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ТУСТАНЬ»**

**VI Міжнародна науково-практична конференція
«ДОСЛІДЖЕННЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЯ
НЕРУХОМОЇ СПАДЩИНИ ТА КУЛЬТУРНИХ
ЛАНДШАФТІВ»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

Львів – 2023

Дослідження, інтерпретація та музеєфікація нерухомої спадщини та культурних ландшафтів : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 12–13 жовтня 2023 р., Львів; Урич / [відп. за вип. Р. Г. Миська]. — Львів, 2023. — 146 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

к.і.н., доцент Роман Миська
д.і.н., професор Михайло Глушко
д.і.н., ст. н. с. Віра Гупало
д.арх., професор Олег Рибчинський
к.арх. Василь Рожко
к.і.н. Ігор Петрій
Андрій Котлярчук
Роман Стрехалюк

Адреса редакційної колегії:

КЗ ЛОР АДІКЗ «Тустань»
вул. Скорика, 17, 3-й поверх, м. Львів
79005
conference@tustan.ua

ЗМІСТ

АРХЕОЛОГІЯ

<i>Василь Ільчишин.</i> Кельти східнокарпатського типу: поширення, датування, інтерпретація	7
<i>Radosław Liwoch, Bartłomiej Szymon Szmoniewski.</i> Północne grody Wiślan	10
<i>Роман Любунь, Марек Мохоровський.</i> До питання щодо розвитку та поширення городищ та замків на території Земплінської та Шарішської жуп в епоху середньовіччя	13
<i>Ігор Прохненко.</i> Міграційні процеси на землях Закарпаття в добу середньовіччя	14
<i>Михайло Сагайдак.</i> Походження та типологічні особливості урбанізації Київської Русі	16
<i>Дмитро Бібіков.</i> Про один маловідомий тип ранньослов'янських захоронень Прикарпаття	19
<i>Марина Ягодинська, Василь Ільчишин, Олександра Козак.</i> Девіантне захоронення XII–XIII ст.: злочин чи катастрофа	22
<i>Святослав Терський, Олександр Остаюк.</i> Предмети озброєння та спорядження дружинника XI–XIV ст. із розкопок Шацького городища на Волині (з фондів Любомльського краєзнавчого музею)	24
<i>Віталій Калініченко, Сергій Пивоваров.</i> Нові знахідки елементів клинкової зброї з Чорнівського городища XIII ст.	26
<i>Наталія Стеблій, Петро Довгань.</i> Кістяні та рогові елементи озброєння з території Буського археологічного комплексу	30
<i>Володимир Петегирич.</i> Ріки в системі фортифікацій галицько-волинських міст княжої доби	31
<i>Олег Однороженко.</i> Печатки галицького типу: основні іконографічні типи та спроба їх інтерпретації	34
<i>Віра Гупало, Роман Миська.</i> Асортимент керамічних виробів з наскельної фортеці Тустань	37
<i>Пьотр Котович, Роман Миська.</i> Залізний ствол ручної вогнепальної зброї з фортеці Тустань	39
<i>Марія Михаць.</i> Нумізматичні джерела до історії Тустані	41
<i>Олександр Єрмолін.</i> Виробництво заліза та виробів з нього у стародавній Тустані	44

<i>Тимур Бобровський. Вознесенські печери в Києві (відкриття 2022 року)</i>	45
<i>Сергій Тараненко. Археологічна карта національного заповідника «Києво-Печерська лавра» – нове джерело для вивчення печерних комплексів монастиря</i>	49
<i>Лариса Виногородська. Оборонні споруди Вінниці XIII–XVIII ст.</i>	52
<i>Юрій Лукомський, Роман Миська. Археологічно-архітектурні дослідження вежі-дзвіниці при костелі св. Варфоломія в Дрогобичі</i>	55
<i>Микола Ільків. Укріплення північної частини Буковини на австрійських мапах 70–80-х років XVIII ст.</i>	60

ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВСТВО

<i>Віталій Нагірний. Про що говорять прізвиська галицької еліти XII–XIII ст.?</i>	64
<i>Ілля Паришин. Князь Михайло Всеволодович (1179–1246) у світлі нових джерел та історіографічних концепцій</i>	65
<i>Роман Миська, Леонід Тимошенко, Олена Крашанович. До реконструкції шляху Людовика Анжуйського в 1352 р. до карпатських перевалів</i>	67
<i>Андрій Стасюк. (Не)відомий владика Мелетій у диптиху Львівських (Галицьких) архієреїв єпископа Йосифа Шумлянського 1683 року</i>	69
<i>Леся Магур, Юрій Стецик. Насельники Дерезицького монастиря в описах візитатора 1740 року</i>	71
<i>Ігор Лавришин. Порівняльна економіко-географічна характеристика сіл Урич та Підгородці на основі аналізу мап другої половини XVIII – першої половини XX ст.</i>	73
<i>Олександр Седляр. Центральна Бойківщина і прилеглі райони в українській галицькій пресі 50–60-х років XIX ст.: тематичні пріоритети та регіональні особливості</i>	76
<i>Галина Івашків. Урич і «черепкова одіссея» Петра Лінинського</i>	79
<i>Ігор Петрій. Епізоди з історії Урича кінця XVIII ст. у відображенні документів національного архіву у Кракові</i>	82
<i>Тетяна Лазорак. Невідомий опис мандрівки графа Владислава Тарновського в Урич 1854 р.</i>	83
<i>Богдан Лазорак. Маловідомий опис мандрівки Федора Білоуса до Урича та Дрогобича у серпні 1851 р.</i>	86

ЕТНОЛОГІЯ

<i>Михайло Глушко.</i> «Етнографічний образ сучасної України...» – важливе народознавче джерело з історії традиційно-побутової культури бойків	89
<i>Роман Сілецький.</i> Локальні особливості будівельної жертви на Бойківщині	92
<i>Володимир Галайчук.</i> Бойківська повітерниця у контексті української демонології	94
<i>Григорій Рачковський.</i> Розвиток мережі сільських поселень центральної Бойківщини в другій половині XIX – першій половині XX ст.	95
<i>Ігор Гілевич.</i> Катерина Матейко як дослідниця Бойківщини	97
<i>Мар'яна Джуфер.</i> Характерні особливості бойківської вишивки в Уричі	100
<i>Любов Рак.</i> Різдвяна календарно-побутова обрядовість Бойківщини (на прикладі с. Ропавське Самбірського району Львівської області)	103

АРХІТЕКТУРА ТА РЕСТАВРАЦІЯ

<i>Уляна Борняк, Олег Рибчинський, Віктор Мельник.</i> Дослідження розчину мурування на фортеці Тустань	105
<i>Андрій Садовий, Олег Рибчинський.</i> Проблеми консервації археологічної деревини із замку Тустань	109
<i>Андрій Котлярчук.</i> Евакуація зразків народної архітектури Карпат до села Урич як інструмент для сталого розвитку туристичної дестинації «Тустань»	112
<i>Андрій Котлярчук, Любомир Пархуць, Мар'яна Джуфер.</i> Особливості житлових будинків 1920–1930-х років компактного планування у селі Урич	114
<i>Тетяна Скрипин.</i> Архітектурна інвентаризація об'єктів нерухомої спадщини Гуцульщини в освітньому процесі студентів-архітекторів ІФНТУНГ	116
<i>Марія Мелкомукова, Наталія Борсук.</i> Особливості інтер'єрів сакральних об'єктів Прикарпаття XVII–XVIII ст.	119
<i>Уляна Андрусяк.</i> Інтеграція нових функціональних елементів у історичне середовище замкових комплексів	124
<i>Андрій Левик.</i> Пам'ятки архітектури Сколівщини	128

ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

- Олена Жукова.* Роль музеєфікації нерухомої спадщини в процесах Sustainability (досвід Консьєржері, Мальмехус, Скалатського та Кальмарського замків) 129
- Ярема Іванців.* Актуальність використання формату жива історія в музейній практиці, шляхом інтерпретації археологічної та історичної спадщини. 133
- Наталія Рак.* Методологічні аспекти оцінки та документування втрат культурної спадщини у діяльності HeMo: Ukrainian Heritage Monitoring Lab 135
- Всеволод Івакін, Іван Зоценко.* Моніторинг археологічної спадщини в Україні (2022–2023 роки) 138
- Богдан Строць, Людмила Строць.* Знання минулого – важлива складова національної безпеки. До постановки проблеми. 141
- Марія Падюка, Олег Осаульчук.* Превентивні археологічні дослідження культурної спадщини в проєктах розвитку туризму (на прикладі Пнівського замку) 144

УКРІПЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ БУКОВИНИ НА АВСТРИЙСЬКИХ МАПАХ 70–80-Х РОКІВ ХVІІІ СТ.

Микола ІЛЬКІВ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: ilkiv_chnu@ukr.net

Мапи першої військової зйомки Габсбурзької монархії, відомі також як йозефінські мапи чи т. зв. мапи Фрідріха фон Міга, є важливим історичним джерелом для вивчення минулого західноукраїнських земель. Довгий час вони були секретними, донедавна не публікувалися й через це залишалися важкодоступними для науково-дослідницького вжитку. В останні десятиліття карту Галичини та Волині вже використовували, наприклад, для вивчення міст Галичини (Петришин, 2006), фортифікацій Прикарпаття (Федунків, 2013), археологічних старожитностей Снятинщини (Ільків, 2017), а також шляхів сполучення Тустані (Пархуць, 2012) й економіко-географічної характеристики довколишнього мікрорегіону (Лавришин, 2022). Йозефінська карта Буковини слугувала допоміжним джерелом при вивченні низки проблем з середньовічної та модерної історії краю (Грябан, Чучко, 2009; Карпо, Ільків, 2023 й ін.). Стосовно археологічних старожитностей лише констатовано, що з кінця ХVІІІ ст. ціла низка городищ і курганів фіксуються на топографічних картах, зокрема, й власне Ф. фон Міга, а також було ідентифіковано позначення на карті городища доби раннього заліза й середньовіччя Біла, уроч. Царина (Ільків, 2012, 2015). Автори публікацій кількох мап Буковини 70-х років ХVІІІ ст., насамперед з Національної архівної бібліотеки в м. Бухарест, зазначають, що на окремих аркушах позначено давні укріплення, а в північній частині краю без обґрунтування виділяють дві лінії оборонних споруд, які не давніші кінця ХVІІ – початку ХVІІІ ст. (Iosep, Ursu, Palagheanu, 2011, 2013; Iosep, 2012). Таким чином, попри публікацію карт, в т. ч. в електронному вигляді, спеціальних спроб інвентаризації відображених на них археологічних об'єктів та їх ідентифікації з відомими пам'ятками в межах північної частини Буковини (на території сучасної Чернівецької області) фактично не робилося.

Для початкового етапу вирішення цього питання опрацьовано низку мап 70–80-х років ХVІІІ ст.: Генеральну карту Буковини (1774), дві редакції Зведеного нарису Буковини з 71 секції (1775), План

дистрикту Буковина з 72 секцій (1778) з окремими листами іншої редакції цієї мапи, Топографічну карту дистрикту Буковина (1790). На картах регіону знайшли відображення такі археологічні об'єкти, які чітко фіксувалися візуально, а також могли мати певне значення з воєнної точки зору, слугувати, наприклад, потенційним оборонним рубежем, контролювати шляхи сполучення чи бути орієнтиром на місцевості. На картах зафіксовано загалом близько сотні об'єктів – переважно укріплень і курганів. З них відносно надійно виділено рештки 47 укріплень, а також умовно чотири об'єкти, які могли виконувати оборонні функції. Укріплення позначені у вигляді прямокутника, кола чи овалу, трикутника, багатогранника чи прямих, дугоподібних і ламаних ліній чорного кольору. Відносно значні рештки укріплень нанесені жирною і тонкою лініями (очевидно, вал-рів), тоді як менші лінії оборони позначені однією тонкою лінією. Щоправда, одні й ті ж об'єкти на різних картах або й навіть на різних редакціях однієї карти могли позначатися по-різному або й бути взагалі не позначені.

Вже на карті Ф. фон Міра 1774 р. зафіксовано з десяток об'єктів: Хотинська фортеця; 3 редути (?) західніше м. Хотин; Цецинський замок (Altes Schloss Zetzina?); городище Рухотин (Alte Schantz); городище Корнешти (Alte Schantz); городище Ленківці (Чернівці); укріплення Самушина; укріплення на пагорбі Hartuza (Alte Schantz, Fontina Schantz); давня майстерня з виготовлення скла (Alte Glasshütte; Гордівці, уроч. Скло?). За робочу основу взято найбільш детальну карту масштабу 1:28800 – «Plans des Bukowiner Districts besteing in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 774 und 775, von einem Departement des Kaÿs: Königliche General Staabs geometrisch aufgomenen worden». Вже на титульному аркуші, виконаному в стилі рококо, на берегах водойми зображено оборонну, житлову й культову забудову. Висловлювалася думка, що це Стамбул (Josep, 2008 й ін.). Однак з упевненістю можна констатувати, що насправді тут досить реалістично передано Хотин і Брагу (замок, фортеця, мечеті тощо).

Сформовано попередній перелік відображених на картах укріплень відповідно до послідовності листів-секцій: Брідок (позначене двічі (?), ймовірно, укріплення нового часу з додатковими фортифікаціями по кутах, яке прикривало переправу через р. Дністер); Самушин (укріплення північної частини населеного пункту); Горішні Шерівці (городище РЗВ та слов'яно-руського часу); Рухотин (в районі

Ројана Blesÿ?); Рухотин (в районі Ројана Rochatine pole, оборонна лінія); Рухотин (великого розміру городище скіфського часу); Грозинці (Beresova, східна частина укріплень слов'янського городища); Ржавинці (лінійне укріплення, яке перекриває дорогу через поляну Harbutza); Рухотин (городище скіфського та слов'янського часу Корнешти-Замчище); Гордівці (Траяновий вал); Гордівці (східніше села, лінійне укріплення, що відмежовує великий мис між Дністром і струмком-притокою); Пригородок (західніше села, лінійне укріплення, що відмежовує мис на березі Дністра); Пригородок (городище княжої доби); Рукшин (вісім редутив періоду російсько-турецьких воєн, ймовірно, 1769 р.); Хотин (замок і фортеця; оборонна лінія міських укріплень; два передові укріплення на зразок люнетів західніше); Недобоївці (лінійне укріплення південніше трьох курганів, на перехресті восьми доріг); Коритне (інкастельований храм?); Карапчів (середньовічне городище Городок); Карапчів-Вали (городище Город); Верхні Станівці (городище РЗВ та слов'янського часу); Костинці (городище РЗВ та слов'яно-руського часу); Волока (північніше села, кільцевий вал?); Ревне (городище РЗВ та слов'янського часу Царина і південніше); Ревне (в лісі, на вершині 532 м; візуальним обстеженням на місцевості укріплень не зафіксовано, тому, ймовірно, помилково південніше позначено відоме городище РЗВ та слов'янського часу в однойменному урочищі); Біла (городище РЗВ та слов'янського часу); Біла (південніше, на мису правого берега р. Сторожинець, візуально укріплень не зафіксовано); Чернівці (слов'янське городище Червона Глина); Чернівці (дві фортифікаційні оборонні лінії в районі Жучки); Чернівці (укріплений двір на високому мису в районі вул. Синагоги?); Чернівці (фортифікації на височині Габсбург, новий час?); Чернівці (городище Ленківці княжої доби й нового часу); Чернівці (руїни замку на г. Цецино); Ставчани-Недобоївці (укріплена лінія, пов'язана, очевидно, з Ставчанською битвою 1739 р.); Снячів (слов'янське городище в уроч. Окопи); Остриця (новоселицька, три окремі укріплення поряд); Бояни (лінія укріплень західніше села); Молодія-Окопи (городище княжої доби й нового часу); Остриця (герцаївська, багаточарове городище в уроч. Окопи); Горбова (слов'янське городище-святилище); Червона Діброва (слов'янське городище); Хряцка (городище в однойменному урочищі). Можливо, перелічені укріплення в Жучці (Чернівці), Остриці та Боянах пов'язані з

буковинським походом С. Яблоновського 1685 р. і битвами біля цих населених пунктів.

У деяких випадках позначення давніх укріплень супроводжують характерні підписи: Horodischtie / Horodistie / Horodicz / Horodischt, Alte Schanz / Schantz, Redÿ. На карті 1790 р., на якій позначено 6 із перелічених укріплень, згадуються мікротопоніми без власне фортифікацій: Horedestie, Horodescze біля сіл Бабин, Дорошівці та Ревне, Grodiska у с. Карапчів, поляни Taborestje і Taboreschtj південніше с. Жадова. Пагорб біля м. Вижниця названий Palenka.

Таким чином, на картах у північній частині Буковини спостерігаємо значну концентрацію укріплень різного часу, особливо в районі секцій 9, 13, 8, 12. Орієнтовно 60 % укріплень ідентифіковано з конкретними археологічними пам'ятками: городищами доби раннього заліза – епохи середньовіччя та фортифікаціями нового часу. Йозефінські карти мають велике історіографічне значення, оскільки вперше фіксують багато з відомих пам'яток. Вагомим є також пам'яткоохоронне та прикладне значення цих мап, на яких нанесено низку невідомих або ж частково чи цілком втрачених на сьогодні об'єктів. Для більшої інформативності доцільно використовувати не лише різні карти, а й різні редакції одних і тих же мап.